

 СТОРИНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

UDS: 338.432.003.13

**EFFICIENCY OF STATE
SUPPORT AS THE BASIS OF
SUSTAINABLE AGRICULTURE ©**

*G. KALETNIK, Doctor of Economics,
Professor, Academician of the National
Academy of Agricultural Sciences of Ukraine,
Head of Administrative Management and
Alternative Energy Sources Department,
Vinnytsia National Agrarian University*

*N. PRYSHLIAK, Candidate of Economic Sciences,
Vinnytsia National Agrarian University
(Vinnytsia)*

The peculiarities of state support for agricultural producers in the EU and Ukraine are characterized. The priority directions of state support for agricultural production in Ukraine are determined. Comparison of Ukrainian and world monetary policy in the field of agriculture is carried out. The efficiency of agricultural sector activity in the context of the state gross domestic product growth is characterized. The disparity in prices for agricultural products and machinery and materials involved for its production is analyzed. A comparison of the government support impact on the yield of major crops in Ukraine and the EU is made. A priority directions of reforming mechanisms of state financial support for agricultural producers are suggested.

Key words: efficiency, government support, agriculture, development, sustainability.

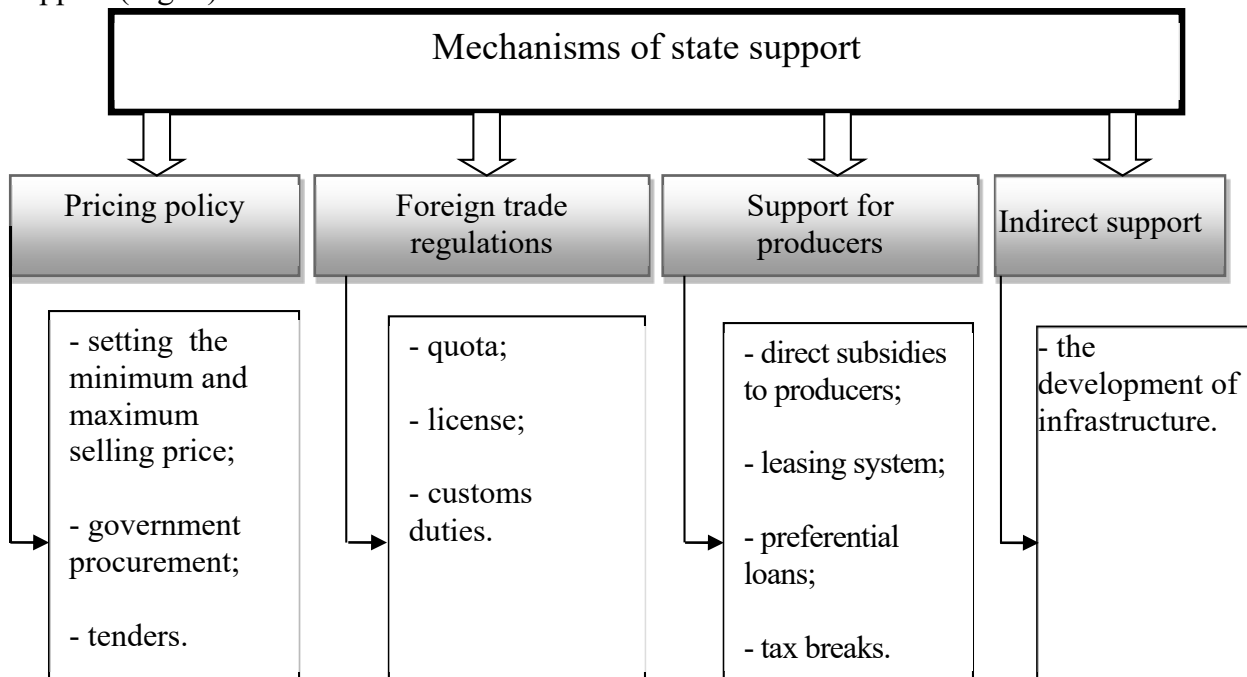
Tabl. 3. Figure. 2. Lit. 13.

Setting the problem. Along with other countries with transition economies, Ukraine faced the challenge of adapting the agricultural sector to the new economic conditions. In 1980-s state agrarian policy consisted in the support for whole agriculture sphere, both producers and consumers were subsidized. The transition from a planned to a market economy, as well as changing the forms of management have led to significant changes in agricultural policy: the state significantly reduced support for the agricultural sector and protection of domestic agricultural market. At the same time failures in the strategy and tactics implementation of agrarian reform led to a series of negative effects in the agricultural sector, including the emergence of structural imbalances in the export of agricultural products towards raw materials, low quality of domestic agricultural products comparatively to international quality standards, reduction of production profitability, jobs loss. The functioning of other sectors of the economy, food security, financial provision of the internal and external markets needs, increasing prosperity of the population largely depends on successful solution of agriculture economic and social development problems as a priority sector of the economy, and sustainable its development.

Analysis of recent researches and publications. Such outstanding economists as M. Demyanenko, S. Kvasha, G. Kaletnik, Y. Lopatinsky, V. Mesel-Veselyak, P. Sabluk, A. Shpykulyak and others devoted many scientific works to the problems of state support mechanisms for agricultural producers. However, despite the high level of theoretical and methodological researches a number of issues related to improving the performance of state support of agricultural producers considering the experience of leading countries remains unresolved.

The objective is to evaluate the efficiency of existing mechanisms of state support for agricultural production, to analyze the current state of agricultural production and identify the reform directions of agricultural policy for the sustainable development of agriculture.

The main results of the study. Today in Ukraine the following mechanisms of state support of agricultural producers and agricultural markets are used: regulation of pricing policy; foreign trade regulations; measures aimed to reduce producers costs, indirect support (Fig. 1).

Fig. 1. Mechanisms of agriculture state support

Source: formed by the authors on the basis of the studied literature [4, 8, 9]

The State Budget of Ukraine suggests 1 billion 488 million. grn. as the amount of envisaged expenditures for supporting agrarian and industrial complex in 2016, what is 52% less than in 2015 (2015 – 3 billion 92 million grn.) [7].

It is necessary to mention that the financing of the budget program “State support of the livestock industry” in 2016 will reach 50 mln grn. In 2015 the program was not funded at all, despite of the fact that the level of meat production and consumption is one of the main indicators of food security in the nation. Due to the lack of financing and challenging socio-economic situation in 2015, the livestock industry has experienced a significant downturn. In 2015 meat consumption in Ukraine decreased by 4% compared to 2014 and

amounted to 50 kg per 1 person. In the industrialized countries the amount of meat consumption is as follows: United States – 114 kg / person, Canada – 101 kg / person, Germany – 91 kg / person, France – 86 kg / person. During 2015 Ukraine experienced the reduction in the number of animals and poultry, especially in households. Livestock breeding in Ukraine in 2015 decreased by 6% compared to 2014 – to 4,28 mln, the number of cows decreased by 5,7% – to 2,25 mln, poultry – by 5,6% – to 231 mln, pigs – by 2% – to 7,72 mln [2].

At the same time the State Budget of Ukraine for 2016 does not suggest funding for such budget programs as: “Increasing the authorized capital of NAC “Ukragroleasing”” for the purchase of technical equipment for agriculture with subsequent transfer them under financial leasing” (2015 – 54 mln grn.); “Land reform adoption” (2015 – 44,8 million grn.) [7]. It is necessary to note that on January 1, 2017 the moratorium on agricultural land sales is coming to its end and, in the case of absence of the legislatively regulated conditions and restrictions on the buying and sale of land, Ukraine may lose most important public wealth.

Changes in tax legislation will also have negative financial consequences for farmers. In 2016 (until January 1, 2017) simplified taxation system for farmers still will be applied. At the same time, the land tax rates on 1 hectare were increased as follows (as a percentage of the tax base): for arable land, hayfields and pastures to 0,81 (previous rate was 0,45); in mountainous areas and in woodlands areas to 0,49 (previous rate – 0,27); for arable land, hayfields and pastures used for raising crop in greenhouses to 5,4 (previous rate – 3) [6].

Also in 2016, according to the amendments to the Tax Code [5], transitional conditions for agricultural producers that use special tax regime of VAT payment are provided. This tax is reformatted as follows: the total amount of VAT will be distributed proportionally – one part will be accumulated on special accounts of agricultural producers, and the other will be transferred to the State Budget of Ukraine. Proportionality will depend on the type of products (Table. 1) [6]. As a result of innovations in taxation big agriholdings won't suffer from substantial financial losses, but small and medium-sized farmers will encounter in significant difficulties. The new regime for VAT will cause significant loss of about 8 million grn. for every 1,000 hectare of land. This in its turn will cause the reduction of use of fertilizers and plant protection means as well as cheaper and hence lower quality planting material.

Table 1

The distribution and accumulation of VAT in 2016

Type of product	The percentage that is accumulated on the special account of the enterprise	The percentage that is paid to the state budget
Grain and industrial crops	15	85
Cattle and milk	80	20
All other products	50	50

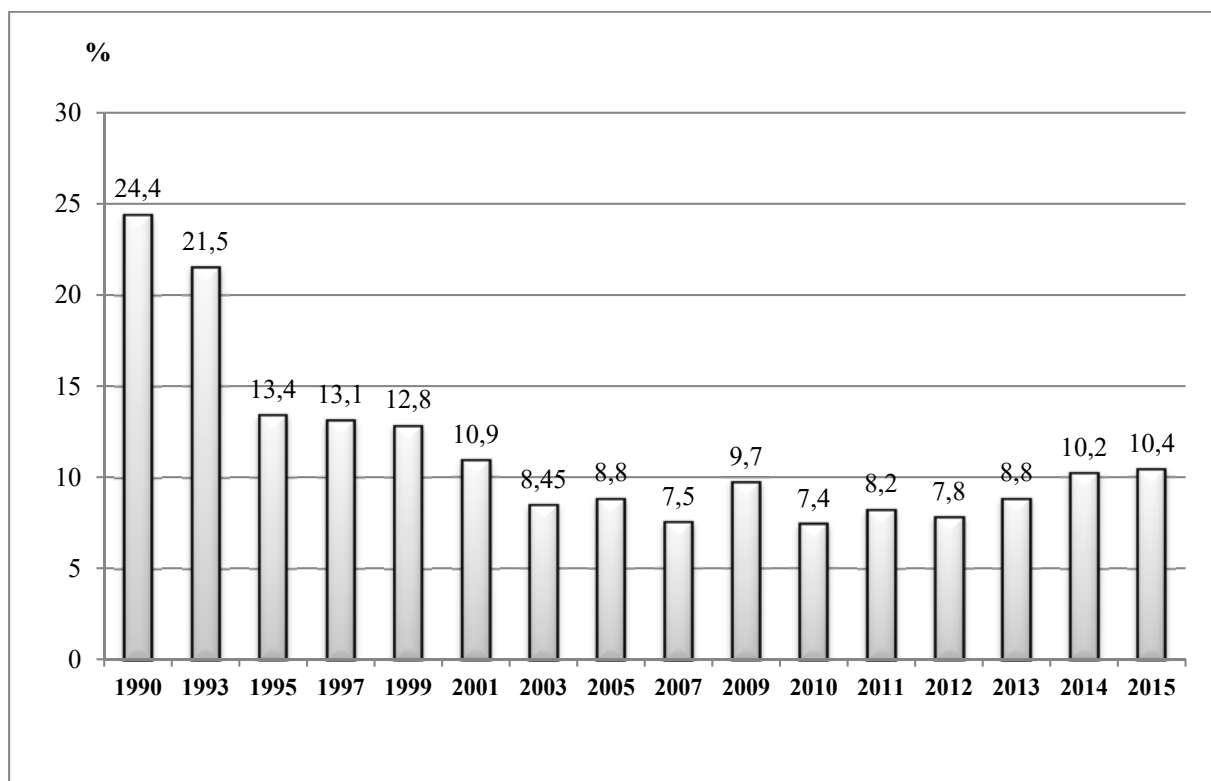
Source: formed according to the Tax Code of Ukraine [5]

Today, under conditions of limited financial resources of agricultural enterprises, low investment attractiveness of the industry, a significant decline in production, depreciation, credit provision is the real source of the agricultural production material base formation. However, deregulation of the industry, the lack of assets which may be used as a security toward the loan, and as a result, a high probability of loan default and imperfection of legislative mechanisms made agricultural sector unattractive for investments, and providing the loans for agricultural producers – a too risky business.

Taking into account the fact that agriculture is a risky and difficult to predict field of production, interest rates for it are generally higher than interest rates for other industries and for the past 10 years averaged to 20,5% per year [8]. In the nearest future access to credit resources for local farmers will also be limited, especially in view of the financial conditions of the banking system of our country. According to various estimates, the share of bank lending capital to farmers in Ukraine is less than 20%, but in the highly developed countries this indicator is 70%. The rate on loans for agriculture at the beginning of 2016 was 19,8%, exceeding the average interest rate on loans (16,4%). Under the plan of the State Budget for 2016 “Financial support of measures in agriculture through cheaper loans” according to the general fund in 2016 doesn’t differ from that of 2015 and is 300 mln grn. At the same time average interest rates in the EU do not exceed 4–5% [7].

The study of foreign experience shows that crediting the agricultural sector in developed countries make significant amount. Among the countries with the highest proportion of loan funds in agriculture are United Kingdom and Germany – 50%; France accounts for more than 40%, Italy and Belgium – 30% [11]. Credit system is formed according to the character of existing credit relations in the country and the relevant forms of credit.

Gaps in mechanisms of state support of agriculture have led to imbalance of the industry. In the period from the beginning of reformation and changes in agricultural policy, a continuous drop in agricultural production is taking place. The share of agriculture in Ukraine’s GDP decreased from 24,4% in 1990 to critical low percentage – 7,4% in 2010. Since 2011 there have been gradual improvement of activities in agriculture and increasing the share of agriculture in the GDP of the state. In 2015, the share of agriculture in the GDP of Ukraine was the highest in the last 10 years – 10,43% (Fig. 2). According to this index, our country ranks third in Europe. The first place is taken by Albania (the share of agriculture in GDP is 21,83%; agriculture is oriented mainly on the domestic market, the main crops are corn, wheat, tobacco and cotton); the second place is taken by Moldova (the share of agriculture in GDP is 13,8%, agriculture is a basic part of the national economy and, together with the processing industry, agriculture generates almost half of exports). In general, despite the decline in production in many areas of crop and livestock production, agriculture is a stabilizer of Ukraine’s economy in difficult crisis years. In total during the period from 2007 to 2015 the volume of agricultural production in Ukraine grew by 44,%, and GDP decreased by 19,6% [2].

Fig. 2. The share of agriculture in GDP of Ukraine

Source: formed on the basis of the State Statistics Service of Ukraine [2]

Ineffective implementation of agricultural policy in the regulation of foreign trade has led to the reorientation of agroindustrial production to the export of raw materials. According to the State Statistics Service of Ukraine, in 2015 agriculture provided 37% of total domestic exports. Exports of agricultural products in 2015 amounted to 14,8 billion dollars, which was 12,9% less than in 2014, when domestic agricultural producers exported to the world markets products accounting for 17 billion dollars. Geography of Ukrainian agricultural exports in 2015, was distributed as follows: Asia – 45,3% (6,7 billion dollars); EU – 28,4% (4,2 billion dollars); Africa – 13,5% (2 billion dollars); CIS - 10,2% (1,5 billion dollars); other countries – 2,6% (0,4 billion dollars) [2]. The key positions of national exports in 2015 were cereals, oilseeds, vegetable oils and food industry products, total export value of which share was about 90% of the agricultural products exports.

The high rate of agricultural exports can not be considered as a positive factor, since among the positions of exports of raw materials, not final products are dominant. Loss of added value due to the export of raw materials is a negative phenomenon, taking into the consideration the high external debt of Ukraine and low employment, especially in rural areas. It should be noted that one job in the village provides 7–8 jobs in the city.

The inefficiency of state price policy has led to the increasing of disparity in prices for agricultural products. Price rise for equipment and resources that are used in agricultural production is significantly outstripping the growth in prices for agricultural products. Therefore, for the purchase of equipment, fuel or means of protection agricultural producers in 2015 needed to sell 7 times more wheat than in 1990 (Table. 2) [2]. The cost production

index of agricultural products was 179.7% during 2013-2015 and was formed primarily by increasing the cost of material resources, spare parts for automobiles and agricultural machines, the devaluation of the national currency in 2,9 times. However, between December 2012 and February 2016 a trend for price reductions on the global food market was observed particularly for wheat – by 50,1% , maize – by 48,3%.

Table 2

Comparison of wheat amount that is needed to be sold to purchase a unit of technical means and fuel

Types of products	The volume of production in tones, which is needed to be realize for the purchase of technical units				
	1990	2000	2015	Increase, times	
				2000 to 1990	2015 to 1990
Tractor T-150 –05-09	43,0	208	243	4,84	5,65
Combine DON -1500	149,0	349	480	2,34	3,22
Seeder C3-3,6 A	6	19	29	3,17	4,83
Diesel fuel (1 т)	0,5	3,8	5,6	7,60	11,20
Petrol A-76 (1 т)	0,7	4,1	6,7	5,86	9,57
Ammonium nitrate (1 т)	0,26	0,86	2,3	3,31	8,85
Ammophos (1 т)	0,84	2,56	3,2	3,05	3,81
Potassium-magnesium (1 т)	0,32	0,65	2,9	2,03	9,06

* Source: formed by the authors on the basis of the studied literature

One of the objectives of the foreign policy of Ukraine was joining the World Trade Organization. However, entering the organization suggests a number of requirements. One of them is a gradual limitation of domestic support of agriculture. At the same time, in 2015 compared to 2008 the volume of state support in the EU increased in 21 countries out of 27 [12]. Particulaly, in Poland, Romania, Lithuania, Slovakia, the total amount of subsidies increased by more than 50% to an average of 430 euros/ha. These subsidies does not only allow to get more income for producers, but also to make them more competitive in foreign markets. Producer Support Estimate that is carried out by the Organisation for Economic Co-operation and Development indicates a low total volume of state support of agriculture in Ukraine compared to other countries. For example, in the EU 21% of the gross agricultural production is compensated by the state through various programs of state support, in Turkey – 23%, in Russia - 12%, in Canada – 11%, in the USA – 7%, while in Ukraine only 1–1,5 % [11].

Table 3

Productivity of main agricultural crops in Ukraine and the EU in 2015

Agricultural crop	Yield, tons / ha		
	Ukraine	France	Germany
Winter wheat	4,8	7,2	7,9
Maize	6,1	8,1	8,8
Soybean	2,1	2,8	3,0
Sugar beets	43,0	86,4	64,0

Source: formed on the basis of Food and Agriculture Organization of the United Nations [13]

Globalization process and strengthening and aggravation of the world food production security problems require further sustainable development of the domestic agricultural sector and its integration into the global food system. Ukraine, unlike the US, Canada and EU countries uses only one third part of its powerful natural resource potential.

Thus, the analysis of agricultural producers state support instruments and their access to external financing sources demonstrates the need to revise the conceptual bases of state regulation of agricultural production and enhance the position of the state. The need to strengthen state regulation of economic relations and to improve the mechanisms of state support of agriculture is conditioned by importance of agricultural production in the economy of our country.

Ukraine is one of the states which has supported international initiatives for the environmental protection and chosen the concept of sustainable development as the foundation for its development. The conclusions of the UN conference in Rio de Janeiro (1992) defined sustainable development as the achievement of equilibrium in the system “nature – economy – society”. Thus, the main aspect of sustainable agriculture is food security of population while preserving and restoring the environment [1].

A strong research base is the foundation for investment in the production of food and industrial crops. Food security, improvement of quality of the environment and economic development will become the result of high technologies introduction in agriculture. Agriculture should be identified as a priority area for research investment. The educational mission of universities related to agricultural research should also be expanded in order to cover both theoretical and applied research.

Conclusions. Thus, systemic and comprehensive solution of problems of agrarian reform in Ukraine, balanced state policy of rural development, improvement of the support mechanism for agricultural producers, forming financial and credit relations will raise efficiency and sustainable agricultural development.

The primary measures for improving the mechanisms of agriculture state support in Ukraine should be: transparent and substantial system of subsidies for agricultural production (per unit of area and / or unit of production); regulation of credit and investment policies in the agricultural sector; stimulating the construction of livestock raising facilities; setting fair prices for agricultural products; completion of the land reform; a gradual shift of agriculture funding toward increasing state funds for the development of agricultural infrastructure; ecological orientation of agrarian policy and sustainable land use; increased funding for scientific research in energy efficiency, breeding, professional development of agricultural producers; stimulating the formation of the closed cycle of agricultural products production and processing that would allow to obtain added value at all stages of agroindustrial chain and to export final products with higher level of processing.

References

1. Declaration of Rio de Janeiro on Environment and Development [Electronic resource]. – Access mode: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_455.
2. State Statistics Service of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

3. Lopatinsky Y.M. The transformation of the agricultural sector: institutional principles: Monograph / Y.M. Lopatinsky. – Chernivtsi. : Ruta, 2006. – 343 p.
4. Organisation for Economic Co-operation and Development [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.oecd.org/>.
5. Tax Code of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
6. On introducing amendments to the Tax Code of Ukraine and laws of Ukraine to ensure the balance of revenue in 2016. Law of Ukraine on December 24, 2015 [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/909-19>.
7. On the State Budget of Ukraine for 2016. Law of Ukraine on December 25, 2015 – [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/928-19>.
8. Annual Report of the National Bank of Ukraine 2014 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=17568764/>.
9. Sabluk P.T. Condition and directions of agrarian reform development / P.T. Sabluk // Economy of agro-industrial complex. – 2015. – № 2. – P. 10–17.
10. Shpykulyak O.G. The institutions of the agricultural market. Monograph. / O.G. Shpykulyak. – K., Educational and Scientific Center “Institute of Agrarian Economy” UAAS, 2009. – 480 p.
11. Agricultural Credit: Assessing the Use of Interest Rate Subsidies / Christine WESTERCAMP, Miryam NOURI, André OERTEL [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.afd.fr/jahia/webdav/site/afd/shared/PUBLICATIONS/RECHERCHE/Scientifiques/A-savoir/29-VA-A-Savoir.pdf>
12. European Commission. Agriculture and Rural Development [Electronic resource]. – Access mode: http://ec.europa.eu/agriculture/index_en.htm
13. Food and Agriculture Organization of the United Nations [Electronic resource]. – Access mode: <http://faostat3.fao.org/>.

АННОТАЦИЯ

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ КАК ОСНОВА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

КАЛЕТНИК Г.М., доктор экономических наук, профессор,
академик НААН, заведующий кафедрой административного
менеджмента и альтернативных источников энергии
Винницкий национальный аграрный университет

ПРИШЛЯК Н. В., кандидат экономических наук
Винницкий национальный аграрный университет
(г. Винница)

Охарактеризованы особенности государственной поддержки сельскохозяйственных производителей в странах ЕС и Украиной. Определены приоритетные направления государственной поддержки аграрного производства в Украине. Проведено сравнение кредитной политики в сфере сельского хозяйства Украины и мира. Охарактеризована эффективность деятельности отрасли сельского хозяйства в контексте производства валового внутреннего продукта

страны. Проанализированы диспаритет цен на сельскохозяйственную продукцию и технику и материалы, которые задействованы для ее производства. Проведено сравнение влияния государственной поддержки на урожайность основных сельскохозяйственных культур в Украине и странах ЕС. Предложены приоритетные направления реформирования механизмов государственной финансовой поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей.

Ключевые слова: *эффективность, государственная поддержка, сельское хозяйство, развитие, устойчивость.*

Табл. 3. Рис. 2. Лит. 13.

УДК 338.432.003.13

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

***Г.М. КАЛЕТНИК**, доктор економічних наук, професор, академік НААН, завідувач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії, Вінницький національний аграрний університет,*

***Н. В. ПРИШЛЯК**, кандидат економічних наук, Вінницький національний аграрний університет (м. Вінниця)*

Охарактеризовано особливості державної підтримки сільськогосподарських виробників у країнах ЄС та Україні. Визначено пріоритетні напрями державної підтримки аграрного виробництва в Україні. Проведено порівняння кредитної політики у сфері сільського господарства України та світу. Охарактеризовано ефективність діяльності галузі сільського господарства у контексті виробництва валового внутрішнього продукту держави. Проаналізовано диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію та техніку і матеріали, що задіяні для її виробництва. Проведено порівняння впливу державної підтримки на урожайність основних сільськогосподарських культур в Україні та країнах ЄС. Запропоновано пріоритетні напрями реформування механізмів державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

Ключові слова: *ефективність, державна підтримка, сільське господарство, розвиток, сталість.*

Табл. 3. Рис. 2. Літ. 13.

Постановка проблеми. На ряду з іншими країнами з перехідним типом економіки, Україна зіткнулася з проблемою пристосування аграрного сектору до нових умов господарювання. У 80-ті роки ХХ ст. державна аграрна політика полягала у масовій підтримці сільського господарства, субсидувались як виробники продукції, так і споживачі. Перехід від планової до ринкової економіки, а також зміна форм господарювання призвели до значних змін у аграрній політиці: держава суттєво знизила підтримку аграрного сектору та захист вітчизняного ринку сільськогосподарської продукції. Водночас прорахунки у стратегії і тактиці

здійснення аграрної реформи призвели до низки негативних явищ в аграрному секторі, зокрема появи структурного дисбалансу в експорті продукції сільського господарства у бік сировини, невідповідності вітчизняної сільськогосподарської продукції міжнародним стандартам якості, зниження рівня рентабельності виробництва, скорочення робочих місць. Від успішного вирішення проблем економічного та соціального розвитку агропромислового комплексу, як пріоритетного сектора економіки країни, та сталого його розвитку значною мірою залежить функціонування інших галузей народного господарства, продовольча безпека держави, фінансове забезпечення потреб країни, формування внутрішнього і зовнішнього ринків, підвищення добробуту населення країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема ефективності механізмів державної підтримки сільськогосподарських виробників значну увагу приділяють такі визначні вчені-економісти, як М. Дем'яненко, С. Кваша, Г. Калетнік, Ю. Лопатинський, В. Месель-Веселяк, П. Саблук, О. Шпикуляк та інші. Водночас, незважаючи на високий науковий рівень теоретико-методологічних досліджень, залишається невирішеною низка питань, пов'язаних з підвищенням ефективності державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників з урахуванням досвіду передових країн світу.

Формування цілей статті. Метою дослідження є оцінка ефективності існуючих механізмів державної підтримки сільськогосподарського виробництва, аналіз сучасного стану виробництва агропродовольчої продукції та визначення напрямів реформування аграрної політики для сталого розвитку сільського господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні в Україні використовують наступні механізми державної підтримки сільськогосподарських виробників та аграрного ринку: регулювання цінової політики; зовнішньоторгівельне регулювання; заходи, спрямовані на зниження затрат виробників, непряма підтримка (рис. 1).

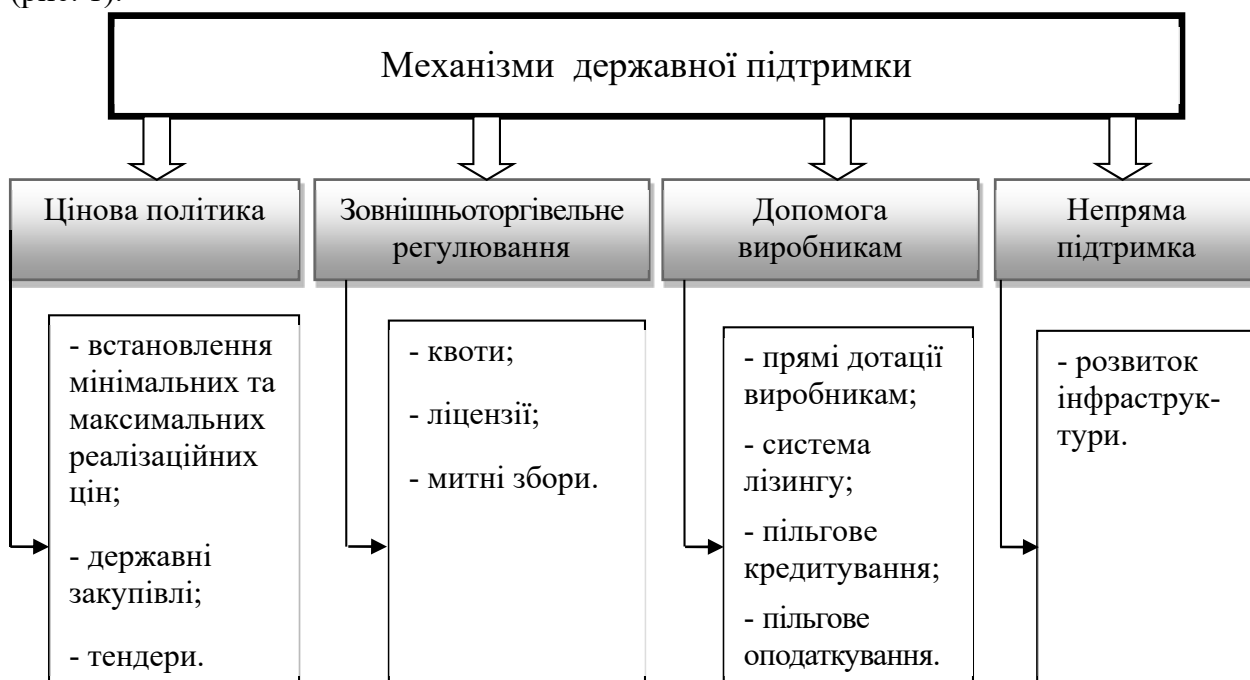

Рис. 1. Механізми державної підтримки сільського господарства

Джерело: сформовано авторами на основі опрацьованої літератури [4, 8, 9]

Державним бюджетом України для підтримки АПК у 2016 році передбачено видатки у розмірі 1 млрд 488 млн. грн., що на 52% менше, ніж у 2015 році (2015 р. – 3 млрд 92 млн. грн.) [7].

Варто зазначити, що на бюджетну програму “Державна підтримка галузі тваринництва” у 2016 році передбачено 50 млн. грн. У той же час у 2015 році дана програма взагалі не фінансувалась, незважаючи на те, що рівень виробництва м’яса та його споживання є одним із головних індикаторів продовольчої безпеки в країні. У зв’язку з відсутністю фінансування та складною соціально-економічною ситуацією у 2015 році галузь тваринництва зазнала значного спаду. Споживання м’яса в Україні у 2015 р. скоротилося на 4% у порівнянні з 2014 р. і становило 50 кг на 1 людину. У розвинутих країнах цей показник складає: США – 114 кг/людину, Канада – 101 кг/людину, Німеччина – 91 кг/людину, Франція – 86 кг/людину. Упродовж 2015 року в Україні спостерігалось скорочення поголів’я тварин та птиці, особливо в господарствах населення. Поголів’я ВРХ в Україні у 2015 році зменшилося на 6% у порівнянні з 2014 роком – до 4,28 млн. голів, чисельність корів знизилась на 5,7% і склала 2,25 млн. голів, поголів’я птиці – на 5,6% – до 231 млн. голів, а свиней – на 2% – до 7,72 млн. голів [1].

У той же час Державним бюджетом України на 2016 рік не передбачено фінансування за такими бюджетними програмами, як: “Збільшення статутного капіталу НАК “Украгролізинг” для закупівлі технічних засобів для агропромислового комплексу з подальшою передачею їх на умовах фінансового лізингу” (2015 р. – 54 млн. грн); “Проведення земельної реформи” (у 2015 році передбачено видатки за загальним бюджетом в обсязі 44,8 млн. грн.) [7]. Варто зауважити, що 1 січня 2017 року закінчується мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення і, у разі відсутності законодавчо врегульованих умов та обмежень щодо купівлі та продажу землі, Україна може втратити головне державне багатство.

Зміни у податковому законодавстві також матимуть досить негативні фінансові наслідки для сільськогосподарських виробників. У 2016 році (до 1 січня 2017 р.) для аграріїв все ще діятиме спрощена система оподаткування для сільгоспвиробників. Водночас, збільшено розміри ставок податку на землю з 1 га (у відсотках бази оподаткування): для ріллі, сіножатей і пасовищ до 0,81 (попередній розмір ставки – 0,45), в гірських зонах та на поліських територіях до 0,49 (попередній розмір ставки – 0,27); для ріллі, сіножатей і пасовищ, які використовуються для вирощування продукції рослинництва на закритому ґрунті, до 5,4 (попередній розмір ставки – 3); для багаторічних насаджень до 0,49 (попередній розмір ставки – 0,27), а в гірських зонах та на поліських територіях до 0,16 (попередній розмір ставки – 0,09); для земель водного фонду до 2,43 (попередній розмір ставки – 1,35) [6].

Також на 2016 рік, згідно зі змінами до Податкового кодексу [5], передбачено перехідні умови у застосуванні сільгоспвиробниками спецрежиму сплати ПДВ. Даний податок переформатовано наступним чином: загальна сума ПДВ буде розподілятися пропорційно – частина акумулюватиметься на спеціальних рахунках сільськогосподарських підприємств, а частина – перераховуватиметься до Державного бюджету України. Пропорційність залежатиме від виду реалізованої продукції (табл. 1) [6]. У результаті нововведень у сфері оподаткування великі агрохолдинги не понесуть значних фінансових збитків, однак значні труднощі виникнуть у малих та середніх сільськогосподарських виробників. Новий режим по

сплаті ПДВ сприятиме втраті близько 8 млн. грн. на кожні 1000 га землі. Це своєю чергою призведе до зменшення внесення добрив, засобів захисту рослин, використання дешевшого посадкового матеріалу нижчої якості.

Таблиця 1

Структура розподілу та акумулювання ПДВ у 2016 році

Вид продукції	Відсоток, який зараховується на спецрахунок підприємства	Відсоток, який сплачується до держбюджету
Зернові та технічні культури	15	85
ВРХ та молоко	80	20
Вся інша продукція	50	50

Джерело: сформовано за даними Податкового кодексу України [5]

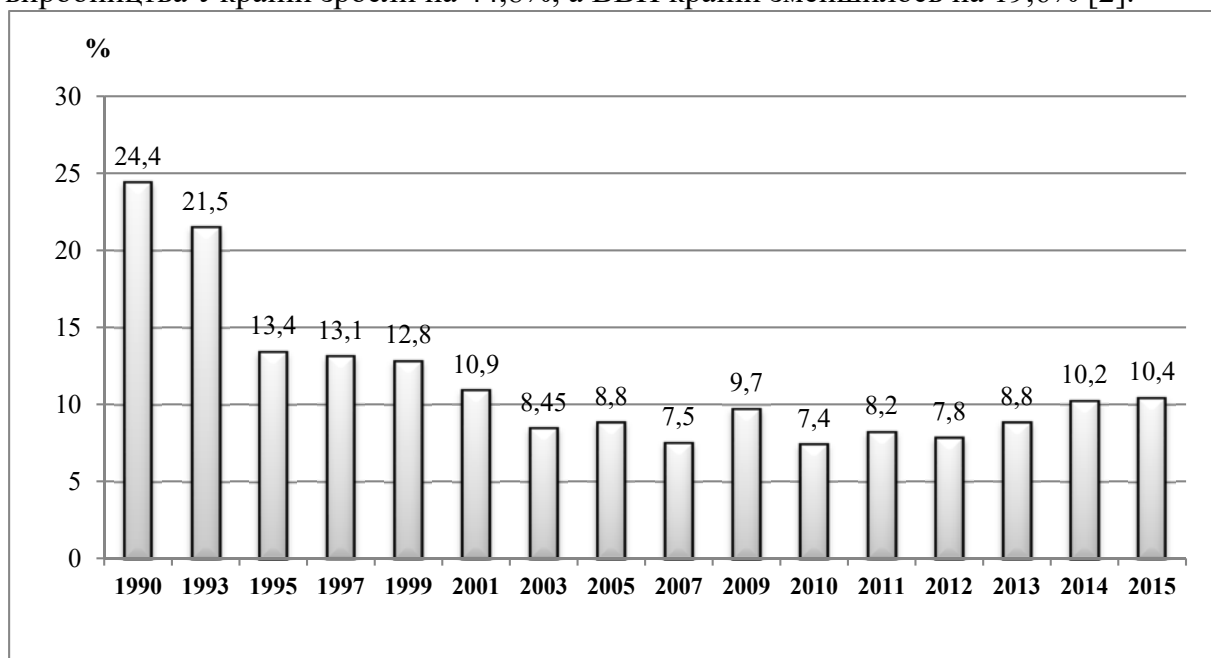
Нині, за умов обмеженості фінансових коштів сільськогосподарських підприємств, низької інвестиційної привабливості галузі, значного спаду виробництва, зносу основних засобів, кредитне забезпечення є реальним джерелом формування матеріальної бази сільськогосподарського виробництва. Однак, розбалансованість роботи галузі, відсутність ліквідної застави у товаровиробників, і, як наслідок, висока ймовірність неповернення кредитів та недосконалість законодавчих механізмів зробили аграрний сектор непривабливим для інвестицій, а кредитування сільськогосподарських товаровиробників – надто ризиковим бізнесом.

Зважаючи на те, що сільське господарство є ризиковою та складнопрогнозованою сферою виробництва, кредитні ставки для цієї галузі зазвичай вищі від відсоткових ставок для інших галузей і за останні 10 років становили в середньому 20,5% річних [8]. Найближчим часом доступ до кредитних ресурсів для вітчизняних сільськогосподарських виробників також буде обмежений, особливо, зважаючи на фінансовий стан банківської системи нашої держави. За різними оцінками, в Україні частка банківського кредитування на наповнення обігових коштів для сільськогосподарських виробників займає менше 20%, у той же час у розвинутих країнах вона досягає 70%. Ставка за кредитами для сільського господарства на початок 2016 року складала 19,8%, що перевищує середню відсоткову ставку за кредитами (16,4%). Згідно з планом Державного бюджету на 2016 рік "Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів" за загальним фондом на 2016 рік не відрізняється від 2015 р. і передбачена обсягом 300 млн. грн. У той же час середньорічні ставки кредитів у країнах ЄС не перевищують 4–5 % [7].

Вивчення зарубіжного досвіду свідчить, що кредитування аграрного сектору у провідних країнах світу здійснюється у значних обсягах. До числа країн з найвищою питомою вагою позичкових коштів в аграрному капіталі належать Великобританія і Німеччина – 50%, на Францію припадає понад 40%, Італію та Бельгію – більше 30% [11]. Формування кредитної системи визначається характером існуючих у країні кредитних відносин і відповідних форм кредиту.

Недосконалість механізмів державної підтримки у сфері сільського господарства призвела до розбалансування роботи галузі. У період з початку реформування та зміни аграрної політики відбувалось постійне падіння аграрного виробництва. Частка сільського господарства у ВВП України знизилась з 24,4% у 1990 році до критично низького значення – 7,4% у 2010 році. З 2011 року відбулося

поступове покращення діяльності в аграрній сфері та збільшення частки сільського господарства у ВВП держави. У 2015 році частка сільського господарства у структурі ВВП України була найвищою за останніх 10 років і становила 10,43% (рис. 2). За цим показником наша країна посідає третє місце в Європі. Україну випереджають Албанія (частка сільського господарства у ВВП країни становить 21,83%; сільське господарство орієнтоване переважно на внутрішній ринок; основні сільськогосподарські культури – кукурудза, пшениця, тютюн і бавовна) та Молдова (частка сільського господарства у ВВП країни становить 13,8%; сільське господарство є базовою частиною національної економіки та разом з переробною промисловістю, АПК формує майже половину обсягу експорту). Загалом, незважаючи на зниження обсягів виробництва, у багатьох напрямках рослинництва і тваринництва сільське господарство є стабілізатором економіки України у складні кризові роки. В цілому за період з 2007 по 2015 роки обсяги сільськогосподарського виробництва України зросли на 44,8%, а ВВП країни зменшилось на 19,6% [2].

Рис. 2. Частка сільського господарства у ВВП України

Джерело: сформовано на основі даних Державної служби статистики України [2]

Неефективне здійснення аграрної політики у сфері зовнішньоторгівельного регулювання призвело до переорієнтації агропродовольчого виробництва виключно на експорт сировини. За даними Державної служби статистики України, у 2015 році сільське господарство забезпечило 37% від загального обсягу вітчизняного експорту. Експорт сільгосппродукції у 2015 році склав 14,8 млрд дол, що на 12,9% менше, ніж у 2014 році, коли вітчизняні аграрії експортували на світові ринки продукції на 17 млрд дол. Географія українського аграрного експорту у 2015 року була розподілена наступним чином: Азія – 45,3% (6,7 млрд дол); ЄС – 28,4% (4,2 млрд дол); Африка – 13,5% (2 млрд дол); СНД – 10,2% (1,5 млрд дол); інші країни – 2,6% (0,4 млрд дол) [2]. Ключовими позиціями вітчизняного експорту у 2015 році були зернові, насіння олійних культур, олія та продукція харчової промисловості, загальна частка вартості яких складала близько 90% в агропродовольчому експорті.

Високий показник експорту сільськогосподарської продукції не є позитивним фактором, оскільки у позиціях експорту переважає сировина, а не готова продукція. Втрата доданої вартості у зв'язку з експортом сировини є негативним явищем, враховуючи високий зовнішній борг України та низький рівень зайнятості населення, особливо у сільській місцевості. Варто зазначити, що одне робоче місце у селі забезпечує 7–8 робочих місць у місті.

Неефективність державної цінової політики призвела до зростання диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію. Зростання цін на техніку та ресурси, що використовуються у сільськогосподарському виробництві, значно випереджає зростання цін на продукцію сільського господарства. Так, для закупівлі техніки, палива чи засобів догляду виробникам сільськогосподарської продукції у 2015 році потрібно реалізувати пшениці в середньому у 7 разів більше, ніж у 1990 році (табл. 2) [2]. Індекс витрат на виробництво сільськогосподарської продукції за 2013–2015 роки становив 179,7% і формувався, в першу чергу, за рахунок збільшення вартості матеріальних ресурсів, запчастин до автомобілів та сільськогосподарських машин, девальвації гривні – у 2,9 рази. Разом з тим, на світовому продовольчому ринку спостерігався тренд до зниження цін, зокрема, на пшеницю – на 50,1% в період з грудня 2012 року по лютий 2016 року, на кукурудзу – на 48,3%.

Таблиця 2

Порівняння кількості пшениці, яку необхідно продати для придбання одиниці технічних засобів і пального

Види технічних засобів	Обсяг продукції в тоннах, яку необхідно реалізувати для придбання одиниці технічних засобів				
	1990 р.	2000 р.	2015 р.	Збільшення, разів	
				2000 до 1990	2015 до 1990
Трактор Т-150 –05-09	43,0	208	243	4,84	5,65
Зерновий комбайн ДОН-1500	149,0	349	480	2,34	3,22
Сівалка СЗ-3,6 А	6	19	29	3,17	4,83
Дизпаливо (1 т)	0,5	3,8	5,6	7,60	11,20
Бензин А-76 (1 т)	0,7	4,1	6,7	5,86	9,57
Аміачна селітра (1 т)	0,26	0,86	2,3	3,31	8,85
Амофос (1 т)	0,84	2,56	3,2	3,05	3,81
Калімагnezія (1 т)	0,32	0,65	2,9	2,03	9,06

*Джерело: сформовано авторами на основі опрацьованої літератури

Однією з цілей зовнішньоекономічної політики України був вступ до Світової організації торгівлі. Однак вступ країни до членів цієї організації передбачає виконання ряду її норм. Одне з них полягає у поступовому обмеженні внутрішньої підтримки аграрного сектору. У той же час, обсяги державної підтримки у країнах ЄС у 2015 р. у порівнянні з 2008 р. зросли у 21 країні з 27 [12]. Зокрема, у Польщі, Румунії, Литві, Словаччині загальна сума дотацій збільшилась більше ніж на 50% і становила в середньому 430 євро/га. Такі дотації не тільки дають змогу отримати додаткові прибутки виробникам продукції, але й роблять її конкурентоспроможною на зовнішніх ринках. Про низький загальний обсяг державної підтримки сільського

господарства в Україні, порівняно з іншими країнами, свідчить оцінка підтримки виробника (Producer Support Estimate – PSE), яку проводить Організація економічного співробітництва та розвитку. Так, в ЄС 21% валової сільськогосподарської продукції компенсується державою за рахунок різних програм державної підтримки, Туреччині – 23%, Росії – 12%, Канаді – 11%, США – 7%, в той час як в Україні – 1–1,5% [11].

Посилення процесів глобалізації та загострення проблем забезпеченості продовольчою продукцією населення світу потребують подальшого сталого розвитку вітчизняного агропромислового комплексу та його інтеграції в світову продовольчу систему. Україна, на відміну від США, Канади, країн ЄС, лише на третину використовує потужний природно-ресурсний потенціал. Недофінансування виробників сільськогосподарської продукції та науково-дослідних установ призвели до відставання України від розвинутих країн за показниками ефективності виробництва вітчизняних сільськогосподарських виробників (табл. 3).

Таблиця 3

Урожайність основних сільськогосподарських культур в Україні та країнах ЄС у 2015 р.

Культура	Урожайність, т/га		
	Україна	Франція	Німеччина
Пшениця озима	4,8	7,2	7,9
Кукурудза	6,1	8,1	8,8
Соя	2,1	2,8	3,0
Цукрові буряки	43,0	86,4	64,0

Джерело: сформовано на основі даних Food and Agriculture Organization of the United Nations [13]

Таким чином, аналіз інструментів державної підтримки сільськогосподарських виробників та їх доступу до зовнішніх джерел фінансування свідчить про необхідність перегляду концептуальних основ державного регулювання аграрного виробництва та активізації позиції держави. Необхідність посилення державного регулювання економічних відносин та удосконалення механізмів державної підтримки в аграрній сфері зумовлюється важливим значенням сільськогосподарського виробництва в народному господарстві нашої держави.

Україна є однією з держав, які підтримали міжнародні ініціативи щодо збереження довкілля та обрали за основу свого розвитку концепцію сталого розвитку. У висновках конференції ООН у Ріо-де-Жанейро (1992 р.) сталий розвиток визначений як досягнення рівноважного стану у системі “природа – економіка – суспільство”. Відтак основним аспектом сталого розвитку сільського господарства є забезпечення продуктами харчування населення, за умови збереження та відновлення природного середовища [1].

Потужна науково-дослідна база є підґрунтям інвестицій у виробництво продовольства та технічних культур. Результатом наукомістких удосконалень у сільському господарстві стане не тільки продовольча безпека, а й поліпшення якості навколишнього середовища та економічного розвитку країни. Сільське господарство має бути визначене як пріоритетна галузь для інвестицій у наукові дослідження. Необхідно також розширити навчальну місію університетів, пов’язаних із аграрними дослідженнями, задля того, щоб охопити як теоретичні, так і прикладні дослідження.

Висновки. Отже, підвищенню ефективності та сталому розвитку сільського господарства сприятиме системне та комплексне розв'язання завдань аграрної реформи в Україні, зважена державна політика розвитку сільських територій, удосконалення механізму підтримки сільськогосподарських товаровиробників, формування фінансових і кредитних відносин.

Першочерговими заходами щодо підвищення ефективності механізмів державної підтримки сільського господарства в Україні мають бути: прозора та суттєва система виплати дотацій для виробників сільськогосподарської продукції (на одиницю площі та/або одиницю виробленої продукції); врегулювання кредитно-інвестиційної політики в аграрній сфері; стимулювання будівництва тваринницьких комплексів; встановлення обґрунтованих цін на сільськогосподарську продукцію; завершення земельної реформи; поступова переорієнтація фінансування сільського господарства у бік збільшення спрямування державних коштів на розвиток аграрної інфраструктури; екологічна спрямованість аграрної політики та раціональне землекористування; збільшення обсягів фінансування на наукові розробки у сфері енергозбереження, селекції, підвищення професійної кваліфікації сільськогосподарських виробників; стимулювання формування замкнутого циклу виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, що дозволить одержувати додану вартість на всіх стадіях агропродовольчого ланцюга та експорт продуктів кінцевого споживання з більшим рівнем переробки.

Список використаної літератури

1. Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_455.
2. Державна Служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Лопатинський Ю.М. Трансформація аграрного сектора: інституціональні засади : монографія / Ю.М. Лопатинський. – Чернівці. : Рута, 2006. – 343 с.
4. Організація економічного співробітництва та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/>.
5. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році. Закон України від 24 грудня 2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/909-19>.
7. Про державний бюджет України на 2016 рік. Закон України від 25 грудня 2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/928-19>.
8. Річний звіт Національного банку України за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=17568764/>.
9. Саблук П. Т. Стан і напрями розвитку аграрної реформи / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2015. – № 2. – С. 10–17.
10. Шпикуляк О.Г. Інституції аграрного ринку. Монографія. /О.Г. Шпикуляк. – К. : ННЦ «ІАЕ» УААН, 2009. – 480 с.

11. Agricultural Credit: Assessing the Use of Interest Rate Subsidies / Christine WESTERCAMP, Miryam NOURI, André OERTEL [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.afd.fr/jahia/webdav/site/afd/shared/PUBLICATIONS/RECHERCHE/Scientifiques/A-savoir/29-VA-A-Savoir.pdf>

12. European Commission. Agriculture and Rural Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/agriculture/index_en.htm

13. Food and Agriculture Organization of the United Nations [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://faostat3.fao.org/>.

Інформація про авторів

КАЛЕТНИК Григорій Миколайович – доктор економічних наук, професор, академік НААН, завідувач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна,3, e-mail: rector@vsau.org).

ПРИШЛЯК Наталя Вікторівна – кандидат економічних наук, асистент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: natalka.vinn@gmail.com).

KALETNIK Grigoriy – doctor of Economics, Professor, Academician of NAAS, Head of Administrative Management and Alternative Energy Sources Department, Vinnytsia National Agrarian University, (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna str., e-mail: rector@vsau.org).

PRYSHLIAK Natalia – Candidate of Economic Sciences, assistant of the Administrative Management and Alternative Energy Sources Department, Vinnytsia National Agrarian University (21008, 3. Sonyachna str, Vinnytsia, e-mail: natalka.vinn@gmail.com).

КАЛЕТНИК Григорий Николаевич – доктор экономических наук, профессор, академик НААН, заведующий кафедрой административного менеджмента и альтернативных источников энергии, Винницкий национальный аграрный университет, (21008, г. Винница, ул. Солнечная,3, e-mail: rector@vsau.org).

ПРИШЛЯК Наталья Викторовна – кандидат экономических наук, асистент кафедры административного менеджмента и альтернативных источников энергии, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: natalka.vinn@gmail.com).

